

A kapszula

In memoriam Hazafi Bátor

Az alábbi riportot V. E. festőművész egyik vidéki kiállításán vettük fel. Régóta ismerjük egymást, természetesen tegeződünk, de a felvétel kedvéért, nehogy a bizalmaskodás látogatát keltsük, magázódásra váltottunk, amit azonban a beszélgetés során nem mindig sikerült betartanunk. A most következő letisztázott változatba ilyen hibák nem csúsztak be. A kilencvenes évek közepén forgatott beszélgetésnek az adta az aktualitását, hogy a benne emlegetett költő – Hazafi Bátor (alighanem álnév) – eltűnt. Amikor most, 2019-ben computerbe gépelem az interjú szövegét, állnak ugyan rendelkezésünkre információk, ám e zömmel másodkézből származó információk hitelessége kétséges. Ha egy olvasó tud Bátorról (többnyire csak ezt az egy nevét használta), arról, hogy él-e még, illetve ha igen, hogy milyen nevet használ, és hol tartózkodik jelenleg, vagy esetleg meghalt (a hírek inkább erre utalnak), kérem, vegye fel a kapcsolatot a folyóirat szerkesztőségével, vagy a szerkesztőségen keresztül velem, Rév Júliával. Köszönöm! Nem szeretném megelőlegezni, az alábbi interjúból úgy is ki fog derülni, hogy a segítő vagy kegyeleti szándék mellett miért lenne még fontos a Bátor nevű költő megtalálása.

– Hogyan ismerkedett meg Hazafi Bátorral?

– A nyolcvanas években eljutottam egy író-olvasó találkozóra, félig-meddig illegális találkozó volt, egy kolléga lakásán rendezték, ahol a Bátor nevű költő, nyakában egy nemzetiszín szalagon lógó sörnyítőval, olvasta fel magánkiadásban megjelent verseit. *Magánkiadás* volt a kötet címe is. Magáról is beszélt, az életéről, akkoriban bizonyos körökben már kezdett dicsőségnek számítani, különösen egy költő esetében, ha az illető fel tudott mutatni valami 56-os csinystevést, pláne ha a dologból némi retorzió is következett. Hát ezt a Bátort 57-ben a forradalom szellemi előkészítésének vádjával letartóztatták, ami nagyjából kimerült abban, hogy nyilvános helyen elszavalta a *Nemzeti dalt*, majd érezvén, hogy ezt talán kevés egy vádirathoz, kiegészítették azzal, hogy a *Talpra magyar* is elszavalta. Mindebből annyi volt igaz, hogy a rá jellemző hévvel – és talán némi cinizmussal – tényleg elmondta Szittyá Attila Bendegúz halhatatlan

RÉV JÚLIA (1947) riport- és dokumentumfilmek szerkesztője, rendezője.

költeményét: *Talpra magyarok, hí a hazátok, itt az időtök, most vagy sohátok...* A nyilvános hely a Gellért gyógyfürdő termál medencéje mellett egy üresen álló szobortalapzat volt, a hévre pedig jellemző, hogy a lazán derekára csomózott ágyékkendő már a második sornál lecsúszott a széles gesztusokkal, ráadásul a kötelező fürdősapka nélkül ágáló költőről, amiért a szellemi előkészítés vádja a szeméremsértés büntetével is kiegészült. Az ügyész, félve, hogy vádbeszéde nevetségbe fullad, ragaszkodott a zárt tárgyaláshoz, de így is csak azt tudta elérni, hogy Bátort csupán hét hónapra ítélik, éppen annyi időre, amennyit az előzetesben már letöltött, illetve a közügyektől való eltiltást is csak visszafelé foganatosították. Az est végén, a dedikáció ürügyén odafurakodtam Bátorhoz, apámról faggattam, és meg is tudtam, hogy 57-ben három hétig együtt volt vele a Gyűjtőfogházban arra is emlékezett, hogy a fogház orvosa azt javasolta, hogy szabadulása után vizsgálta meg a tüdejét, mert valamit lát a röntgenen. A Gyűjtőből Bátor Vácra került, apám meg valószínűleg Kistarcsára, ahonnan, legalábbis egy ideig, rendszeresen átvitték az oroszok által lepusztított Budaörsi úti laktanyába, körletrendezési munkára. Itt újra látta, de már elég rossz fizikai állapotban. Valószínűleg a tüdön látott folt vitte el, de ez már nyilván nem fog kiderülni soha.

– *Elmondta az apja a költőnek, hogy miért tartóztatták le, hogy mit tett a forradalom alatt?*

– El, már a második napon az övébe tűzte a házvezetőnő férje után megmaradt két hosszú csövű párbajpisztolyt, és végigjárta a börtönöket, elutazott Vácra meg Sopronkőhidára meg Szegedre meg nem tudom még, hova, mert valami barátját akarta kiszabadítani, egy szobrászt, akiről nem tudta, hogy börtönben van-e egyáltalán, azt meg végképp nem tudta, hogy ha börtönben van, akkor melyikben lehet.

– *Nem is találta meg?*

– Nem hát, de néhány fogház felszabadításánál azért ott volt, amit később nem is nagyon cáfolhatott, mert ha rá nem is, az elöltöltős párbajpisztolyokra mindenki jól emlékezett. Bizonyára a pisztolyok miatt volt, igaz egyszer sem sütötte el őket, hogy a felkelők be akarták szervezni nemzetőrnek, talán be is lépett volna, de előkerült valaki, aki emlékezett néhány szocreál festményére, kohászok, úttörők, ötéves tervek, valami művészféle volt az illető, persze olyan, aki ki lett hagyva a festőbrigádokból, gúnyosan leelvtársozta apámat, ő meg visszavágott valamit, hogy az meg nemzettestvér, szóval jól összeszólalkoztak ott a börtönszabadítás közben, apám rájuk is vágta a vasajtót, és otthagya őket, ráadásul a két párbajpisztoly is ottmaradt.

– *A bizonyítékok?*

– *A bizonyítékok!*

– *Mesélt még valamit az a Bátor, ami érdekes lehet?*

– Az örök, amikor megtudták, igyekeztek kihasználni, hogy az apám egy rajzoló. Először az arcképeiket rajzoltatták meg vele, és persze a meztelen nőiket, de aztán ő lett a gyűjtőben a tetováló. Csináltattak Szűz Máriát és sarló-kalapácsot,

halálfejet és ötágú csillagot, tankokat, delfineket és szárnyas angyalokat, néha fizettek is, meg elnézték, ha esténként a többi internáltat tetoválja.

– *Vajon megmaradt-e valamelyik?*

– Várjon, mert még nem fejeztem be. Amikor véget ért az író-olvasó találkozó hivatalos része, és elkezdődött a pogácsázás meg a berúgás, és előkerült egy VHS kazetta is, ha jól emlékszem, az Egy férfi és egy nő, giccsfilm, de a zenéje..., mindegy, Bátor belém karolt, és kivezetett a fürdőszobába. Gondolhatja, hogy meglepődtem, de talán a többiek is. Azt reméltem, csak azért, hív ki, hogy elmondja, kivel legyen óvatos, ki a társaságban a besúgó, később elmondta azt is, de nem azért vitt ki. Ráfördította a zárba a kulcsot, és azonnal elkezdett vetkőzni. Pulóver, ing, atlétatrikó. Akkurátusan lerakott mindent a bolyhos rózsaszín vécéfedél-huzatra, a nyakában lógó sörnyitót meg a szájába vette. Amikor felém fordult, a szőrtelen mellkasra, pontosabban a mellbimbók és a köldök közti teljes felületre tetoválva, ott volt Petőfi Sándor életnagyságú arcképe a hegyes szakállal, és fölötte: „szabadság, szerelem, e kettő kell nekem!” Hát ezt ő tetoválta rám, mondta, a maga apja. Vagyis a te apád, mert akkor már tegezett. Az apró kékesfekete pontokból összeálló arcmás a költőről készített egyetlen fénykép, a nevezetes dagerrotípiá többé-kevésbé pontos másolata volt, amelyet Bátor szerint emlékezetből rajzolt meg az apám. Ha meghalok, a tied lehet. Odaadnám barátságából is, de momentán meg vagyok szorulva. Azt hiszem, remegett a kezem, amikor átnyújtottam egy ezrest, aztán olykor, ha találkoztunk, tovább pumpolt, igaz, minden összeget csak mint kölcsönt volt hajlandó elfogadni, bár az is igaz, sosem fordult elő, hogy visszaadta volna. Na persze az sem, hogy vissza akartam volna kapni. Írt egy nagyvonalú „kötelezvény”, két tanút is talált hozzá, ami arról szólt, hogy halála esetén én vagy bárki, aki a szerződést felmutatja, lefejtheti róla, és mint jogos tulajdonát megkaphatja a bőrére tetovált Petőfi-arcképet, Varjú Sándor híres magyar festő- és grafikusművész tulajdon keze munkáját.

– *Azon töprengek, hogyan fog érvényt szerezni a kötelezvénynek, ha ne adj’ isten elpatkol a költő.*

– Egyelőre egész jól bírja magát, néhány hete összefutottunk az Astoriánál, görkorcsoyán jött az antikváriumok felől, eldicsekedett, hogy igazi Petőfi szakértő lett, tagja annak a bizottságnak, amelyik egy Szibériában talált csontvázról be fogja bizonyítani, hogy Petőfi Sándoréval azonos.

– *A tetoválása miatt vették be?*

– Attól tartok, ő írja Petőfi szibériai verseit, de nem beszélt róluk, csak rejtélyesen mosolygott. Azt mondta, hogy a tetoválásról csak a legközelebbi barátok tudnak, az olyanok, mint én. Erről eszébe jutott, hogy adhatnék újra egy ezrest, adtam, ő meg hálából mondott három rímet a páternoszterre, mert valamiért úgy gondoltam, hogy neki, mint irodalmárnak joga van tudni, hogy épp egy regényt írok *Páternoszter* címmel. *Sláger-poszter, káder boxer, kábelt oszt el.* Mellesleg elmondta, ő is történelmi nagyregényt fog írni, *Bambula* lesz a címe, korai lenne még beszélni róla, de annyit azért elárulhat, hogy valamennyire kapcsolatos

a levéltárcájában őrzött kötelezvény-másolattal, ami mellett ott van a pontos címem, telefonszámom is, minden eshetőségre készen.

- Szóval Bátor úgy tudta, hogy író maga is?

- Nem, dehogya, pontosan tudta, hogy művészkedem. Hogy az a kenyérkereső szakmám. Az írás csak hobbi. Már ott, az első beszélgetésnél, tudja, a fürdőszobában el akarta lopni nekem a vécékefetartót.

- A vécékefetartót? Ellopni?

- Azt. El.

- Ugye viccel?

- Dehogya. Mikor mondtam, ki vagyok, beugrott neki, hogy miket csinálok, látta valahol néhány munkámat, talán egy egész kiállítást is, nem tudom, mindezenesetre az anamorfózisokra jól emlékezett.

- Anamorfózis?

- Egy technika. Képzeld el egy torz képet, amorf, felismerhetetlen valamit, de úgy, hogy ha leteszi az asztalra, és ott ráilleszt egy fura görbe tükört, leggyakrabban tükörhengerrel szokták csinálni, szóval, ha ráteszi a közepére, akkor a görbe tükör értelmessé változtatja a képet. Felismerhet egy portrét, egy figurát, egy tájat.

- Igen, láttam már ilyesmit.

- Persze, hogy látott, sok múzeumban beleakadhat, a barokkban használták leginkább, a manierizmus korában, de mostanában is előfordul.

- És maga is...?

- Igen, egy időben csináltam néhányat, aztán leszoktam róla.

- Miért?

- Mert nem nagyon találok jó minőségű hengertükört.

- Már kezdem érteni a vécékefetartót.

- Igen, akkoriban jelentek meg Pesten is a nyugati fürdőszobai eszközök. Szaniter áruk, így mondták. Köztük a szép, egyszerű polírozott hengerek, amelyek kifogástalanul tükröztek. Na persze nem hagytam, hogy ellopja ott az író-olvasó találkozó fürdőszobájából, de az ötlet jó volt, másnap vettem is három vécékefetartót a körúton, a Kátainál.

- Hármat? Nem néztek magára furcsán?

- Akkor még nem, csak amikor visszamentem az egyikkel, hogy egy kicsit matt, ki akarom cseréltetni fényesebbre, ami jobban tükröz, ráadásul még ketőt vennék, akkor hallottam, hogy összesúgnak a hátam mögött.

- El akart még mondani valamit. Tudja, annak az épületnek a bontását...

- Persze, a MASZOBASZ-t. De összefüggenek a dolgok.

- A MASZOBASZ a vécékefetartóval?

- Várja ki a végét!

- Mi az a MASZOBASZ?

- A MASZOBASZ nem más, mint a Magyar Szovjet Barátság Székháza. Valamikor a hatvanas években épített háromszintes betonborzalom. Nem hiszem, hogy jelentős épület volt, noha amikor le akarták bontani, az esztéták a nyersbeton

anyagszerűségéről, a szerkezeti elemek nyílt színi megmutatásáról, a durva felületek őszinteségéről áradoztak. 1991-ben, amikor szétesett a Szovjetunió, és vele együtt a Magyar Szovjet Baráti Társaságnak is befellegzett, a székház irodáiból military bolt, videotéka, látványpékség, tetoválószalom, lottózó, kínai kifőzde és gyógycipőbolt lett. Az alagsorba télen beköltöztek a csövesek, volt egy csirkekeltenő is, amitől egy kicsit bűdös lett, onnan tudom, mert egy másodvonalbeli könyvkiadó is volt a házban, ahova valami illusztrálás kapcsán egyszer nekem is be kellett mennem, szóval az iménti felsorolást nyugodtan elfogadhatják hitelesnek a nézők.

– *Miért is kételkednének?*

– Nem váltott ki belőlem semmi érzelmet, amikor a brutalista stílusú épület lebontásáról először értesültem. Brutalista stílus, biztos hallott már róla, Le Corbusier a leghíresebb, mindegy, mondom tovább... Állítólag a kerületi vezetés egy rekonstrukciós program részeként határozott a szanalásról. Túl értékes volt a telek, hatszintes plázát terveztek rá, alul három parkolósínnel.

– *Hogy került a képbe újra Bátor?*

– Először nem is nagyon értettem, miért hozza a költőt lázba a MASZOBASZ bontása. Nem csak nekem, neked is fontos lesz, emelte föl az ujját, ott kell lennünk, amikor felrobbantják. Mivel eszem ágában sem volt odamenni, ráállt, hogy elmondja, mit keresnénk ott. Lassan, fontoskodva beszélt, még annál is körülményesebben fogalmazott, mint én most, és figyelte, milyen hatást váltanak ki a mondatai. Anamorfikus ügy, kezdte, azt remélve, hogy fölkelte a kíváncsiságot...

– *Azt hiszem, nézőink kíváncsiságát már sikerült is...*

– Nem is csigáznám tovább. A következő történetet sikerült kihámoznom Bátor előadásából. 1967-ben, november 8-án, a nagy októberinek nevezett szovjet forradalom ötvenedik évfordulójának másnapján tették le az épület alapkövét.

– *A később lebontásra ítélt épület...*

– Igen, igen, a MASZOBASZ alapkövét.

– *Miért nem hetedikén?*

– Azért csak másnap, mert be akartak falazni az alapköbe egy magyar és egy szovjet napilapot, természetesen a november hetedikünnepi számokat akarták ily módon az utókor figyelmébe ajánlani, a *Népszabadság* rendben is volt, de a *Pravda*ra csak másnap lehetett számítani, mert azt Moszkvából hozták. Tőlünk, úgy értem, magyar részről a Magyar-Szovjet Baráti Társaság elnöke, az oroszoktól pedig a nagykövet volt ott, hogy elhelyezzék az alapkövet. A szovjet nagykövet dolga lett volna, vagy valamelyik titkáráé, hogy elhozza az ünnepi *Pravdát*, de az előző nap kimerítő fogadásai és a fogadások részét képező vodkázások után az is csoda volt, hogy a lábukon megálltak, a lapról természetesen elfeledkeztek. Az egyik szervezőnek eszébe jutott, hogy a Váci utcai Gorkij könyvesboltban jár a *Pravda*, telefonált is rögvest, ahol Bátor vette föl a telefont, mert épp beült valami ismerős helyére, akinek kanyarós lett az óvodában a gyereke.

– Szóval Bátor nem volt ott állásban?

– Dehogy, semmi állása nem volt,

– És miből élt?

– Sorban állásból.

– Sorban állásból?

– Neki kellett szólni, ha valaki nem bírt sorban állni, vagy nem ért rá végigállni a hússort, a petróleumsort vagy a sort az ügyészségen. Érti? Beállt reggel, délután odajött az illető, fizetett és leváltotta.

– És a versek?

– Azt mondta, sorállás közben jönnek a legjobbak. Egyébként ott, a Gorkijban is helyettesített valakit, egy anyukát, aki nyilván később kifizette...

– ...és közben verset írt...

– Nyilván, de nem akarok a dolgok elébe vágni. Ott tartottunk, hogy letette a telefont, leemelte a polcra a reggeli géppel érkezett *Pravda* egyik példányát, maradt még negyvenkilenc, ami bőven meghaladta a lap iránti érdeklődést, kitette a mindjárt jövők, vagyis a *szicsasz* táblát, és bevágta magát az érte küldött taxiba. Mivel a telefon valóban egy költemény írása közben érkezett, magával vitte azt is, tudniillik a verset is a taxi hátsó ülésén sikerült befejeznie. Épp akkor tette ki a pontot az utolsó sor végére, amikor az alapkövetételhez megérkeztek. A Magyar Néphadsereg Központi Fúvózenekara tizenharmadszor fogott volna bele a szovjet himnuszba, hogy *Szövetségbe forrt szabad köztársaságok, A Nagy Oroszország kovácsolta frigy...*, de amint meglátták Bátort a *Pravdával*, azonnal elhallgattak. A szervező kikapta a lapot a költő kezéből, intett a taxinak, hogy várjon, mert később fogja kifizetni, és rohant a kapszulához.

– A kapszulához?

– Ó, igen, a kapszula. Ezzel kellett volna kezdenem, hogy az anamorfózisokkal való kapcsolat érthetővé váljon. A kapszulának nevezett tárgy egy zárható tetejű polírozott acélhenger volt: kábé fél méter magas, húszcentis átmérő, kifogástalanul tükröződő palást...

– Mint egy véccékefetartó?

– Pont olyan, mint egy véccékefetartó! A budapesti Gázkészülékgyár, így hívták akkor a fegyvergyárat, remeke. Ebbe a kapszulába került a *Pravda*. Az ünnepi *Népszabadság* már benne volt egy arany szegélyű, díszesen kalligrafált lap társaságában, amely az épület magasztos funkciója mellett felsorolta a tervezőket, a kivitelezőket nevét és természetesen az alapkövet letevő elvtársakat is, azt hiszem, nem mondtam még a nevüket, Apró Antal, a Magyar–Szovjet Baráti Társaság elnöke és Fjodor Jegorovics Tyitov, a Szovjetunió nagykövete. A lecsavarozott fémhengert egy 40-szer 40-es kis aknába süllyesztették, amelyre egy megfelelő méretű beton járólappal került. Az alapkövetételnek nevezett esemény tulajdonképpen ennek a betonlapnak a rögzítése volt. Villogtak a vakuk, amikor a két öltönyös férfi az akna széléhez gurított vörös szőnyegre guggolt, és gyakorlott mozdulatokkal, látszott, hogy nem először helyeznek el alapkövet, körbevakolták a betonlapot. Valójában csak elkezdték a vakolást, a munka érdemi

részét már egy avatott kőműves végezte, miközben az elvtársak fölálltak, vakolókanalat cseréltek, és szájon csókolták egymást. A zenekar az Internacionálét fújta, a kivezényelt úttörők tapsoltak, majd papírzászlóikkal integettek a távozó delegációk Volga-konvoja után. Már elhúzták a kordonokat, kiterelték a nyugdíjasokat, és kezdték összeszedni a vörös és a nemzetiszín lobogókat is, amikor Bátornak eszébe jutott, hogy a taxiban befejezett vers a félbehajtott *Pravdá*-ban maradt. Főmű volt, panaszkolta, csúcsvers, képtelen lettem volna újra megírni, de most megkeresem. Nekem pedig, ígérte, lesz egy gyönyörű tükörhengerem, gyönyörűbb bármelyik szaniternél.

– És lett?

– A MASZOBASZ-t végül nem robbantották, hanem dózerolták, úgy látszik, nem volt annyira brutál a beton, mint amilyennek látszott. A bontóbrigáddal könnyű volt megegyezni. Három rekesz sör, plusz egy három csillagos konyak a művezetőnek. Bátor pontosan emlékezett, hol volt az akna, meg tudta mutatni, hol vigyázzanak a dózerrel meg a markolóval, melyik részt csákányozzák inkább körbe, és hamarosan a kezünkben volt a kapszula. Egy tank csövéből csinálhatták, emelgette Bátor, volt vagy öt kiló.

– Anamorfózisnak megfelelő?

– Kiváló. Mintha egy katoptrikus anamorfózis járt volna az elvtársak fejében. Tudja, a tükörhengeres anamorfózisokat hívják úgy. A csavaros tető szorult ugyan egy kicsit, de Bátoron, ő volt az erősebb, nem foghatott ki. Félretoltam a poharakat, akkor már egy közeli kocsmába ültünk, hogy a költő kiborít-hassa a cső tartalmát. A félbehajtott orosz újságban tényleg ott volt a kissé el-sárgult kézirat. Bátor fölállt a székére, hogy...

– Fölolvassa?

– Hogy élenekelje! Mert akkorra már valami gitárt is szerzett. A kocsmázók persze körénk gyűltek, voltak, akik a pincerészből is feljöttek, hogy hallgassák a lobogó hajú poétát.

*És megtörténik minden újra most,
mi megesett, csak nézd a villamost,
ahogy bedől a tálaló előtt,
s a lámpafényben ázó háztetőt,
a hóesést a nyitott könyv fölött,
a hálóőrt, ki hálnak öltözött,
a paplanunkra hulló kék avart,
amelyet mindig újra fölka-vart
a metróállomás meleg szele,
és megszólal majd újra a zene
a víz alatti kicsi moziban,
tudod, ami már végképp oda van,
az édes dal, mit folyton elfeledtünk,
és Trintignant dúdolta el helyettünk,*

*és nem lehetett nem rágyújtani,
még nem volt divat a rágógumi...*

*Lassanként minden, vabadabada,
ami egyszer volt, átszáll amoda,
s mi megesett, most újra összeáll,
petite mort, mondják, hajrá kis halál...
petite mort, hajrá, édes kis halál...*

Aztán a végén a refrént, onnan, hogy vabadabada, már együtt énekelték vele.

Bármilyen jó is riportalanyom V. E. memóriája, az imént elhangzott költeményre aligha emlékezhetett ilyen pontosan. A boldog költő a kocsmai fellépés után a verset magával vitte, és ahogy a bevezetőben már utaltam rá, eltűnt vele együtt (az újságokkal és az oklevéllel egyikük sem törődött). A jogos kérdésre, hogyan került mégis elő a vers, amelyet most, Néhai Pálnak, a Miskolci Nemzeti Színház művészeinek előadásában hallhattak, Szij Aranka, a debreceni egyetem doktorandusza válaszol, aki Hazafi Bátor költészetével már több éve foglalkozik. (Több éve vagyunk mi is kapcsolatban, ezért a tegeződés.)

– Bátor esetében az irodalom és az élet elválaszthatatlan, ha valaki a verseivel foglalkozik, annak az életrajzot is kutatnia kell még akkor is, ha néha megoldhatatlannak látszik a dolog.

– *Mert eltűnik a költő?*

– Mert eltűnik. Hazafi Bátor tényleg eltűnt, de azért ha nagyon keressük, mindig rábukkanhatunk valami nyomra.

– *Elárulod, milyen nyomra bukkantál?*

– Természetesen, hiszen ezért hívtál ide, ráadásul veled is kapcsolatos a dolog.

– *Velem?*

– Pontosabban a filmeddel, a riportfilm első szakaszával, amelyet levetítettél nekem, tudván, hogy Bárorral készülök foglalkozni, mert akkoriban, amikor megmutattad a V. E.-vel készült interjút, még csak készültem rá. Elhangzott egy röpké utalás, először nem is tulajdonítottam neki jelentőséget, mert nem volt kapcsolatos a főtémával, hogy Bátor egy regényre készül, aminek *Bambula* lesz a címe.

– *Bambula, igen, emlékszem, azt is hozzáfűzte, hogy valamennyire kapcsolatos a levéltárcájában őrzött kötelezvénymásolattal, tudniillik a mellére tetovált Petőfi-képpel.*

– Hosszú ideig semmit sem találtam, aztán egy orosz webszájton mégis előkerült valami versike, tréfás mondóka egy bizonyos Bambuláról, s ennek a Bambulának a hatalmas erejéről és feneketlen gyomráról. Valahogy így kezdődik: *Odin silacs Bambula / Barakhtszja v reke, / A sztrasnaja akula / Plila nevdaleke...*

– *Alig hinném...*

– Nem, én sem gondoltam, hogy egy orosz népi mondókából akart könyvet kerekíteni Bátor, nem is foglalkoztam vele, míg a kezembe nem került egy Ady-levél?

- *Ady Endre?*

- Igen, egy szigorlatra készülve kellett olvasgatnom Ady-leveleket, és belebotlottam egy mondatába: „Vésziéknél másfél órát töltöttem Varsányban. Jolán nagyon vastag, vastagabb Adélnál is. Margit szerencsétlen, mert a leánya nagyon kicsi. Három hónapos, szép, víg, de olyan nagy, mint Bambula.”

- *Olyan nagy? Mint Bambula?*

- Lédának írta 1907. június 30-án. A három hónapos baba, aki Ady szerint Bambulára hasonlított, nem volt más, mint Vészi Margit és Molnár Ferenc lánya, Molnár Márta, aki később Sárközi Márta néven...

- *Ő igen, ötven évvel később magam is megismerhettem, való igaz, úgy él az emlékezetemben, mint akit nem fájna el könnyedén holmi szellő. Jut eszembe, Kormos István fánk-ujjú asszonynak nevezte egyik versében a magyar irodalomtörténetben is jelentős szerepet vállaló hölgyet. Ők csinálták Illyéssel a Válasz folyóiratot.*

- De nekem nem Sárközi Márta volt fontos az Ady-levéiben...

- *Hanem Bambula.*

- Persze. Az orosz mondóka és az Ady-levél azt sejtette, hogy ugyanarról a figuráról van szó. Azt persze, hogy mesealak vagy valódi, akkor még nem tudtam.

- *Ne csigázd tovább a kíváncsiságunkat.*

- Jó. Elmondom, mit derítettem ki. Száz éve még sokan ismerhették, látták is a talán Amerikából, talán Martinique szigetéről vagy talán a Tulai kormányzóságból származó hatalmas termetű szerecsen díjbirkózót, aki olykor Max Bambula, máskor meg Salvator Bambula néven kápráztatta el közönségét. Egyes források szerint Wilhelm Murphy volt az igazi neve. Fénykorát az előző századforduló táján élte, jóllehet komoly sportversenyeken is indult, zömmel orosz és német annalesek említik, igazából cirkuszi birkózó volt, akinek produkciójába a pankrációs birkózás mellett a szaltóugrásoktól a súlyok emelgetésén át a nyílt színi evés-ivásig minden beletartozott.

- *Evés-ivás?*

- Bambula esetében az evés-ivás elképesztő mennyiségű étel-ital felvételét jelentette. Természetesen Magyarországon is megfordult, hogy Ady látta-e, azt nem tudom, de egy *Borsszem Jankó* címlapon megtaláltam a karikatúráját.

- *De miért akart a mi Bátorunk foglalkozni ezzel a díjbirkózóval, ezzel az izompacsirtával?*

- Mondom tovább. A kilencvenes évek elején, amikor könnyebbé vált az utazgatás, egy váratlanul, később kiderült, hogy tévedésből, kiutalt honoráriumból elutazott Párizsba, ahol kezébe került egy Joseph-Rozès de Brousse nevű költő „*Maison sur la colline*”, vagyis *Ház a dombon* című verseskötete. A legolcsóbb diákmenzán a Quartier Latinben ezzel a könyvvel volt kitámasztva az asztal, hogy ne billegjen, betette helyette a *Magánkiadást*, amit egy disszidens barátnőnek vitt volna - már dedikálta is -, de az illetőről kiderült, hogy elköltözött egy giccsfestővel Tahitira. Nem volt pénze más könyvre, a *Maisont* olvasgatta esténként, mert erdélyi lévén, tudott egy kicsit franciául, aztán elkezdett könyv-

tárazni – közel lakott a *Bibliothèque Sainte-Genevieve*-höz –, hogy megtudjon valamit az ismeretlen költőről, akihez valami furcsa vonzalmat érzett. Vonzónak és taszítónak találta egyszerre, amit azzal magyarázott, hogy mindketten az Ikrek jegyében születtek, ráadásul ugyanazon a napon, június 1-jén. A legérdekesebb azonban nem is a költészettel, illetve nem de Brousse saját verseivel kapcsolatos. De Brousse rajongott Poe-ért, mint oly sok francia a századelőn, és miután rongyosra olvasta a birtokában levő *Hollót*, úgy döntött, hogy bekötteti újra. Ami azt illeti, tényleg egy szép és ritka kiadás birtokosa volt, kétnyelvű, illusztrált példány kínai rizspapírra nyomtatva. Stéphane Mallarmé francia fordítása – *Le Corbeau* – mellett, a szemközti lapon ott az eredeti angol vers is: *The Raven*. Az illusztrátor sem akárci, Édouard Manet, aki ráadásul szignálta is mindegyik litográfiát. A kiadás dátuma 1871, a példányszám igencsak limitált, mindössze 240. Joseph-Rozès de Brousse valamikor 1930 után határozta el, hogy megóvandó az értékes könyvet, bőrbe kötteti. Na, innen izgalmas a dolog. Hazafi Bátor szívós kutatómunkával kiderítette – amit nem tudott kideríteni, azt kitalálta –, hogyan zajlott a könyv kötése. Rálelt a műhelyre, felkutatta a mester leszármazottait, megtudta, honnan származott a nyersanyag, hogyan lett kikészítve, puhítva, keményítve, nem tudom, szóval szakértőjévé vált a könyvkötészet művészetének és tudományának, nem volt olyan apró részlet, amire ne figyelt volna. Még azt is pontosan tudta, mit fizetett de Brousse a bekötött könyvért, sőt azt is, hogy miből fizette.

– *De hogyan kapcsolódik mindez...?*

– Ja, igen, a legfontosabbat még nem mondtam. A mi szerencsenünk, az 1930-ban, 49 éves korában meghalt, Bambula művésznéven ismert díjbirkózó csillogó, hollófekete bőrbe lett bekötve Edgar Allan Poe *Hollója*.

– *Ó! A szerencsétlen szerencsen!*

– Tényleg ó! Gondolhatod, hogy én is meglepődtem, amikor kiderült, miről ír könyvet Bátor. És persze rögtön beugrott, hogy miért...

– *Arra gondolt, hogy...*

– Arra bizony!

– *...hogy meg lesz nyúzza ő is?!*

– Az emberbőrbe kötött könyv, ha nem is volt gyakori, azért példa nélkülinek sem mondható. Volt, amikor szerencsehozó talizmánnak tartották, volt, hogy bűnözők vezekeltek azzal, hogy kivégzésük előtt felajánlották a bőrüket, vagy épp úgy akartak híressé válni, hogy a gatzetteikről íródó könyvet saját bőrükbe köttették, de akadtak olyan betegek is, akik, mivel a szervadományozás még nem létezett, legalább bőrüket adták egy orvostudományról szóló könyv borítójául. Természetesen olyan esetek is vannak, amikor csak az tudható, hogy a könyv emberbőrbe lett kötve, de nem lehet tudni, kinek a bőrbe. A Providence-ben található Brown Egyetem John Hay Könyvtárában két példánya is megvan ifjabb Hans Holbein és Hans Lützelburger 1526-ban készült és könyvként először 1538-ban kiadott híres *Haláltánc* sorozatának. Mindkét kötet emberbőrbe, ráadásul díszesen megmunkált emberbőrbe van kötve. Mindkét bőr a 19. század

végéről való, de nem ugyanazon ember bőre. Az egyik könyvet Harry Gordon Selfridge amerikai születésű brit kereskedőmágnás megbízásából egy chicagói könyvkötő, név szerint Alfred J. Cox kötötte be, a másik pedig Londonban, a híres Zaehnsdorf-műhelyben készült, alighanem a pesti születésű Zaehnsdorf József fia, Joseph William Zaehnsdorf készítette. Mielőtt a könyvek Providence-be kerültek volna, 1903-ban a híres New York-i bibliofil társaság, a *Grolier Club* különleges kötetű könyvek című kiállításán is közszemlére kerültek. A tartalom és a forma összhangját példázza Vesalius *Az emberi test működéséről* című albuma is, amelynek emberbőrbe kötött példányát szintén a Brown Egyetemen őrzik, és persze De Sade márki hírhedt könyve, a *Justine és Juliette*, amelyet női mellekből készített cserzett bőrbe kötöttek.

– Ez már sok.

– Hidd el, nekem is az volt. Sokk!

– *Alaposan beleástad magad.*

– Dehogy ástam. Megtaláltam Bátor néhány jegyzetét, azokból vagyok ilyen okos. Egy újlipótvárosi lakás felszámolásakor kerültek elő a tüdőkapuszulában talált verssel egyetemben. Magát a könyvet azonban nem ismerem. A *Bambula*, ha egyáltalán ez lett volna a címe, nem jelent meg sosem. A jegyzetek közt volt néhány levél is, könyvkiadóktól jöttek, csupa visszautasítás. Volt, amely elismerte a könyv kvalitásait, de az olvasók érzékenységére apellálva lemondott a kiadásról, a legtöbb szerkesztő azonban bevallotta, hogy képtelen volt végigolvasni a kéziratot, sőt egy szobában sem bír maradni vele, és futárpostával azonnal visszaküldi.

– És Bátor?

– Hazafi Bátor, a szerző szép csöndesen belebolondult a visszautasításba, pedig...

– *Pedig lehetett benne része elég, a Kádár-korban kijárta a mellőzöttség – a harmadik Té – majd’ minden iskoláját.*

– A későbbi hírek elég ellentmondók, a hitelességük enyhén szólva is kétséges. Állítólag lefordította franciára a kéziratot, és egyre furcsább helyeken házalt vele. Az utolsó hír Francia-Polinéziából jött, ahol talált valami bőrgyógyászt, aki hajlandó lett volna lefejtetni róla a nagy tetoválást, de aztán meggondolta magát, erre Bátor maga látott munkához. Nehéz elhinni, de a források is megbízhatatlanok. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy Papeetén halt meg, az Tahitin van, egy kórház elmeegógyintézetében vagy egy elmeegógyintézet kórházában. Ott is hamvasztották el, és a hamvak egy az óta becsődölt utazási iroda jóvoltából kerültek haza.

*A film utolsó részét jóval később illesztettem az anyaghoz. Utólag derült csak ki, hogy a hangfelvétel hibás, pontosabban egy mikrofonra szállt bogár (kopogóbogár – *Xestobium rufovillosum*) folyamatos kaparászása miatt használhatatlan, így csak leírni tudom, mi látszik a képen. V. E. festőművész (akivel a film elején beszélgettem) készített egy anamorfikus képet, ami egyelőre felismerhetetlen, ahogy az az anamorfózisoknál szokásos.*

A filmen az látszik, ahogy a festő befejezi a munkát (utolsó ecsetvonások), hátralép, hunyorog (beszél is, de azt nem halljuk), majd leemeli a vásznat az állványról, és egy asztalra helyezi. A következő snitt a műterem egyik polcát mutatja, V. E. egy kis létrára állva leemeli a tükröződő fémhengert, alighanem azt, ami a MASZOBASZ alapkövéből került elő, lefújja róla a port, köpenye ujjával megtörölgeti, és az asztalhoz viszi. Az újabb, közelebbi beállításon a vízszintesen fekvő kép közepére illeszti a tükröhengert. Lassú ráközeledés, a tükrő palástján Petőfi Sándor élethű arcképe, a híres dagerrotípiá mása jelenik meg, ugyanaz a kép, ami Hazafi Bátor mellére volt tetoválva, és amiről úgy tudjuk, hogy a tahiti krematóriumban megsemmisült. Új snitt: a festőművész egy műanyag zacskóból (a zacskón egy utazási iroda reklámfelirata olvasható) szürke port tölt át a fémhengerbe, majd a csavaros kupakkal lezárja a kapszulát. A festő újra mond valamit, amit továbbra sem hallunk. Lassú eltávolodás, leblende.

Fátyol Zoltán: Műben a kis cséplőgép (vézkar, aqvatinta, 198×150 mm, 2017)